

PROJEKT SOM ETT SOCIAL- OCH ARBETSMARKNADSPOLITISKT VERKTYG FÖR ATT OMORIENTERA UNGA LÅNGTIDSARBETSLÖSAS LIV

Ina von Schantz Lundgren & Mats Lundgren

ABSTRACT

This article aims, on the basis of a project for long-term unemployed young people, to discuss whether or not projects, as a labour and social policy measure, can support and help unemployed people involved in a project to find new ways forward in their lives. The results are based on a case study that was carried out as part of an on-going evaluation. The results reveal obstacles that individuals meet when seeking work; they further reveal how projects can help them to break their isolation and to reorient their lives. In most cases, however, this must be seen as a mere first step in a longer process. It is not given that everyone wants to, or can, change their situation because they do not see an alternative or do not know how to pursue it. This article also discusses possible reasons why experiences generated in a project do not seem to be utilized in the organizations that run projects.

Keywords: unemployment, projects, on-going evaluation

INA VON SCHANTZ LUNDGREN

*Fil. Dr. i pedagogik
Verksam vid Akademin Utbildning, hälsa och samhälle
Högskolan Dalarna, 791 88 Falun
E-post: ivo@du.se*

MATS LUNDGREN

*Fil. Dr. och docent i sociologi, lektor i pedagogik
Verksam vid Akademin Utbildning, hälsa och samhälle
Högskolan Dalarna, 791 88 Falun
E-post: mlu@du.se*

Under en följd av år har en aktiv arbetsmarknadspolitik varit en trend i hela västvärlden. Det har bland annat inneburit ökade krav på individen att stå till arbetsmarknadens förfogande, liksom att regelsystemen kring arbetslöshet har stramats upp (Salonen & Ulmestig, 2004; se även Olofsson & Lundahl, 2013). En konsekvens av detta är att offentliga aktörer, allt från kommuner till EU, genomför projekt riktade till grupper av individer som befinner sig i ett utanförskap relaterat till arbetslöshet. Projekten kan bidra till att belysa både vad det är som gör att individer blir långtidsarbetslösa och hur projekt som åtgärd gör att de kan få fäste på arbetsmarknaden. Projekten skapar möjligheter, men de innehåller även problem av olika slag. Ett sådant är att projekt är temporära organisationer som används för att försöka lösa permanenta problem (Jensen & Trädgård, 2012), både i form av att de individer som deltar många gånger återgår i långtidsarbetslöshet och att det kontinuerligt tillkommer nya individer som befinner sig i en motsvarande situation. Det är inte heller 'ovanligt att utvärderingar konstaterar att projekt just bara blev ett projekt och inget annat' (Jensen et al., 2012, s. 25). Det kan bland annat bero på att projekten finansieras med externa medel och för projektens huvudmän finns en förhoppning om att kunna söka nya medel när ett projekt avslutas. I bästa fall får projekten en förlängning med en ny genomförandeperiod, inte sällan som en variant av en tidigare provad idé. Därmed riskerar den typ av verksamhet som projekten representerar heller inte att få en plats i budgeten i de organisationer som kontinuerligt söker projektmedel. De erfarenheter och den kompetens som genereras i projekten implementeras vanligen heller inte i organisationernas ordinarie verksamhet (Jensen et al., 2012 med hänvisning till Jensen, 2007; Jensen & Kuosmanen, 2008; Forssell, Fred & Hall, 2011). I en studie av projekt som beviljats medel från Europeiska socialfonden drogs också slutsatsen att de projekt som genomförs saknar förankring i ordinarie organisatoriska strukturer (Lindblom, 2014). Projekt kan, även med hänsyn taget till dessa invändningar, ändå vara värdefulla för de individer som deltar. Trots att det genomförs ett stort antal projekt saknas det dock i stort forskning om vilken roll projekten spelar i ett bredare perspektiv. Det visar sig bland annat i hur resultaten följs upp genom att de utvärderingar som genomförs till övervägande del är fokuserade på projektens måluppfyllelse (Delander & Månsson, 2009). Att det saknas forskning kan antas bero på att det finns ett metodologiskt komplicerat problem genom att projekten fungerar som "sateliter" under en begränsad tid och att det därmed är svårt att dra slutsatser bortom hur det enskilda projektet uppfattas fungera. Den här artikeln syftar från dessa utgångspunkter till att beskriva, problematisera och diskutera hur projekt som arbetsmarknads- och socialpolitisk åtgärd riktad till långtidsarbetslösa förmår att stödja deltagarna att bryta sig ur sitt utanförskap. Detta tar sin utgångspunkt i antagandet att det från ett enskilt fall är möjligt att göra en teoretisk generalisering (Tiller, 2002) som går bortom det enskilda fallet. Artikeln bidrar på så sätt, förutom att synliggöra vad som är möjligt att åstadkomma i ett enskilt projekt, även till att diskutera tänkbara orsaker till varför de erfarenheter som projekt för att bryta individens utanförskap genererar inte verkar tas tillvara i de organisationer som bedriver dessa projekt.

ARBETSLINJEN SOM ARBETSMARKNADSPOLITISK STRATEGI

Att ha ett arbete betraktas som en grundläggande rättighet, vilket manifesteras genom arbetslinjen (Olofsson, 1996; Socialförsäkringsutredningen, 2005). 'Ingen ska stå utanför, är den politiska ambitionen i en välfärdsstat' (Michailakis, 2008, s. 144). Detta skapar samtidigt vad Foucault (2003) beskriver som en normaliseringsprocess i en ömsesidig påverkan av samhällets institutioner, normer och regler och fungerar som maktutövning, i det här fallet representerad av arbetslinjen där arbete framställs som en självklar rättighet för alla som vill ha ett jobb. Indirekt blir det samtidigt ett krav att ha arbete eller annan sysselsättning när individen förväntas klara sin egen försörjning. I den samtida politiska retoriken har därför långtidsarbetslösa och långtidssjukskrivna individer kommit att betraktas som att de befinner sig i ett utanförskap (Levander, 2011). Individers utanförskap beskrivs också som ett hot mot välfärdssystemet genom minskade skatteintäkter och ökade offentliga utgifter (SOU 2009:93). Levander (2011) skriver att flera forskare (Byrne, 2005; Martin, 2004; Steinert, 2003) gör en skillnad mellan begreppen starkt och svagt utanförskap beroende på vad som anses vara de huvudsakliga orsakerna till detta. I den starka versionen förläggs orsakerna till faktorer i samhällsstrukturen och i den svaga versionen hos den enskilda individen och dennes förmågor. Den svaga versionen kan sammanlänkas med en aktiveringspolitisk vision som går ut på att genom olika insatser utveckla individens kompetens och anställningsbarhet och därigenom bryta dennes utanförskap (Levander, 2011 med hänvisning till Byrne, 2005; Martin, 2004). Betoningen på riskfaktorer när det gäller individer som har sitt uppehälle via försörjningsstöd sätter fokus på individens tillkortakommanden, samtidigt negligeras hur arbetsmarknadens strukturella förändring påverkar såväl antalet lediga arbetstillfällen som de ökade krav som ställs för att en person ska få ett arbete (Nybom, 2012; Olofsson & Lundahl, 2013).

Arbete har en central betydelse för individers självkänsla, såväl som att det har en strukturerande och stabiliserande funktion för individers livssituation, även när arbetsuppgifterna är enformiga och arbetsvillkoren dåliga (Giddens, 2008). Förvärvsarbete utgör också en garanti för att erhålla olika typer av ersättningar och försäkringar som till exempel A-kassa (Nordenmark, 1999; Olofsson & Lundahl, 2013; Pettersson, 2009). Att vara långtidsarbetslös är inte en bara en fråga om att inte kunna försörja sig (se t.ex. Melén 2008, med hänvisning till RFV 2002:1), det ökar även risken för att bli isolerad från samhället utanför den egna familjen och vänkretsen (se t.ex. Nordenmark, 1999). När en individ blir arbetslös riskerar den att hamna i en nedåtgående spiral med ökade hälsoproblem som bidrar till att försämra möjligheterna att få eller återgå i arbete (Brenninkmeijer & Blonk, 2011). Många unga långtidsarbetslösa känner frustration, ilska och ångest över sin arbetslöshet (Angelin, 2009). De upplever hopplöshet och periodvis tappar de motivationen för att söka arbete. Individer som söker arbete mest aktivt är även de som mår sämst psykiskt (Bolinder, 2006). Det är emellertid lättare att vara arbetslös om många i ens vänkrets också är det (se t.ex. Nordenmark, 1999). Om individer i den arbetslöses närmaste omgivning istället får ett arbete så ökar risken att den arbetslöse blir socialt stigmatiserad (Garcy & Vågerö, 2012). Individer som gått

länge utan arbete räknas till de mest utsatta (Salonen, 2011) och de betraktas som socialt exkluderade (se t.ex. Johansson, 2010). För många är problemen grundlagda redan under skoltiden (Temagruppen Unga i arbetslivet, 2013:2). Många arbetslösa accepterar trots det sin situation och skaffar vanor och rutiner som är anpassade till livet som arbetslös, vanor som kan vara svåra att bryta (se t.ex. Hedström, Kolm & Åberg, 2003). Individen är bunden vid det givna (fakticitet), sin förhistoria och sina levnadsbetingelser, men denne har ändå möjlighet frigöra sig från dessa betingelser genom sina handlingar (Ödman, 2007 med hänvisning till Sartre, 1971). Tilltron till att individer förmår bryta sin situation utgör en av grunderna för att bedriva arbetsmarknadspolitiska projekt.

PROJEKT SOM STRATEGI OCH ORGANISATORISK FORM

Vanligen urskiljs två grundläggande motiv bakom åtgärder i form av arbetsmarknadspolitiska aktiveringsprogram. Det ena är moraliskt, genom att individen ska förmås visa sin goda vilja, och det andra syftar till att aktivera individen för att förbättra möjligheten att kunna ta sig in på arbetsmarknaden (Giertz, 2004). Social- och arbetsmarknadspolitiska aktiveringsprojekt påverkar vanligen på ett positivt sätt individens attityder och värderingar till arbete (Esser, 2005). Arbetspraktik som erbjuder individen möjlighet att träna och förvärva praktiska färdigheter i ett yrke bidrar till att öka anställningsbarheten. Det sociala kontaktnätet utökas och arbetspraktik ger möjligheter för individen att visa att denne har arbetsförmåga (Forslund, Liljeberg & von Trott zu Solz, 2013). Deltagare i aktiveringsprojekt uttrycker emellertid ofta att de inte får ett individuellt anpassat stöd i relation till sin upplevda situation och sina uttryckta behov (Nybom, 2012 med hänvisning till Ulmestig, 2009). Internationellt riktas också allt större uppmärksamhet mot individen samt att arbetslösas arbetserfarenhet inom aktiveringsprojekt måste ske i ett sammanhang och innehålla adekvat utbildning liksom att praktik i sig inte är lösningen på individers långtidsarbetslöshet (Olofsson & Lundahl, 2013).

Jensen och Trädgård (2012) pekar på fyra olika projektstrategier: implementerings-, pärlbands-, huvudmanna- och samordningsstrategin för att hantera samverkan mellan och inom organisationer (se figur 1 nedan):

Organisationsform	Temporär	Permanent
Samverkan mellan flera organisationer	Implementeringsstrategin	Huvudmannastrategin
Samverkan inom en organisation	Pärlbandsstrategin	Samordningsstrategin

Figur 1. Strategier för att hantera samverkan mellan och inom organisationer (efter Jensen et al., 2012, s. 79)

Implementeringsstrategin är på policynivå den vanligaste strategin, medan pärlbandsstrategin är den som de flesta faktiskt tillämpar i praktiken. Implementeringsstrategin går ut på att erfarenheterna från ett projekt sprids organisationsövergripande via utvärderingsrapporter och om de metoder och arbetssätt som använts verkar underlätta att hantera problemet är tanken att dessa ska implementeras i den ordinarie verksamheten. Pärlbandsstrategin innebär att det ena projektet efterföljs av det andra inom en organisation och går, till skillnad från implementeringsstrategin, ut på att uppnå kortsiktiga projekt- och effektmål, liksom att en separation upprätthålls mellan projektet och organisationens kontinuerliga verksamhet. Huvudmannastrategin innebär att en av huvudmännen till ett sektorsövergripande problem ges ansvar och befogenheter för att problemet hanteras, till exempel genom så kallad finansiell samordning (FINSAM). Samordningsstrategin innebär att projekt inom samma organisation samverkar.

Projekt som social miljö

Ett projekt genomförs i en specifik miljö, vilket även kan antas påverka hur deltagarna upplever att befinna sig i denna. Karaseks och Theorells (1990) modell Krav-Kontroll-Stöd används här i ett försök att fånga in vad som utmärker den miljö som finns i ett projekt. Genom att kombinera de tre variablerna uppkommer fyra olika huvudtyper av miljöer som beskrivs som spända, aktiva, avspända och passiva. *Spända miljöer* uppstår i kombination av höga krav, låg egenkontroll och lågt stöd, vilket medför en risk som på sikt kan leda till psykisk och/eller fysisk ohälsa. *Aktiva miljöer* uppstår när en individ har både höga krav, hög egenkontroll och en hög grad av stöd, vilket upplevs positivt och kan medföra en ökad motivation, men som även underlättar personlig utveckling och lärande. Desto högre grad av kontroll en individ upplever sig ha, ju högre krav klarar de av utan att påverkas negativt. Kombinationen låga krav, hög egenkontroll och en hög grad av stöd uppstår i *avspända miljöer*, vilket leder till en avslappnad situation med en lägre stressnivå. Individerna inspireras dock inte till ett ökat lärande genom att utmaningar inom denna typ av miljö saknas. I *passiva miljöer* kan både motivation och produktivitet minska genom att individen ställs inför låga krav, låg kontroll och ett lågt stöd.

Projektarbetare som gräsrotsbyråkrater

Lipsky (1980) visade redan i början av 1980-talet på dilemman som offentligtanställda tjänstemän såsom lärare, socialarbetare, poliser, domare etcetera möter i sina yrken. Dessa iakttagelser används här för att visa på att projektmedarbetare i offentliga aktiveringsprojekt ställs inför samma typer av dilemman. Lipsky benämnde dessa yrkesutövare som gräsrotsbyråkrater (street lever bureaucrats) vars arbetsuppgifter utförs på uppdrag av en byråkratisk organisation som på grund av en komplex verklighet är fylld av målkonflikter och motsägelsefulla målformuleringar. Gräsrotsbyråkrater utför sina uppgifter i direkta möten med klienten och hålls ansvariga för detta i relation till sina överordnade, vilka i sin tur är ekonomiskt ansvariga inför den politiska nivån och inför skattebetalarna. Deras uppgifter är gränslösa och de arbetar under osäkerhet och komplexa förhållanden. Lipsky

(1980) framhåller betydelsen av att de beslut som gräsrotsbyråkrater fattar, de rutiner de etablerar och de hjälpmedel de skapar för att hantera sitt arbete sker som ett resultat av den press de utsätts för när de ska balansera de regelverk de har att arbeta efter och den realitet de möter. Gräsrotsbyråkraterna uppfattar att de gör vad som är möjligt att göra under de förhållanden som råder. De individer de kommer i kontakt med är unika, med olika livserfarenheter, personligheter och aktuell livssituation. I mötet med gräsrotsbyråkraterna transformeras individer emellertid till klienter och klassificeras i kategorier. Klienterna accepterar vanligen och oreflekterat att de passar in i en standardiserad kategori, liksom de åtgärder och behandlingar som riktas till dem. De tenderar trots det att uppfatta sina problem som individuella och de förväntar sig en behandling som är ändamålsenlig för deras behov. Gräsrotsbyråkraten ser däremot klientens problem som att dessa låter sig åtgärdas med hjälp av tillgängliga metoder och använder olika typer av agerande i relation till klienten:

- a) ge belöningar och sanktioner genom de resurser den organisation som de representerar förfogar över
- b) strukturera klientens interaktion med den organisation som de representerar
- c) lära klienten att uppföra sig som en sådan
- d) ge psykologiska belöningar och sanktioner

Lipsky (1980) sammanfattar att gräsrotsbyråkrater försöker modifiera föreställningen om vad som är möjligt att åstadkomma för att på så sätt reducera avståndet mellan målet för deras arbete och vad de faktiskt åstadkommer och de relaterar resultatet till de förutsättningar som de uppfattar att deras klienter är bärare av.

METOD

Artikeln bygger på en fallstudie som genomförts i form av följeforskning (on going-evaluation, se Brulin, Sjöberg & Svensson, 2009). Följeforskning skiljer sig från traditionell utvärdering genom att de följeforskare som följer ett projekt förväntas att kontinuerligt delge sina iakttagelser av projektets genomförande under den tid som projektet pågår och inte bara göra en efterhandsbedömning av hur projektet genomförts och vad det resulterade i. En central tanke med följeforskning är att öka ett utvecklingsarbets effektivitet och sannolikhet för att främja ett positivt utfall. Följeforskning förväntas kunna bidra till ett systematiskt lärande samt generera ny forskningsbaserad kunskap och visa på "bättre" lösningar i praktiken (se t.ex. Ahnberg, Lundgren, Messing & von Schantz Lundgren, 2010).

Datainsamlingen genomfördes i form av triangulering genom att flera datainsamlingsmetoder användes parallellt (Cohen, Manion & Morrison 2007). När projektet startade genomfördes intervjuer, som spelades in, med deltagarna om deras bakgrund, arbetslöshet och deras förhoppningar på framtiden. Allteftersom de första deltagarna lämnade projektet när de fick ett arbete eller en praktikplats tillkom nya deltagare. Dessa intervjuades när de kom till projektet. Intervjuerna utgjorde

ett väsentligt komplement till vad deltagarna själva angav i ett formulär om sin bakgrund som utarbetats av projektmedarbetarna. Projektlokalen besöktes vid ett 10-tal tillfällen i samband med att intervjuerna genomfördes. Besöken erbjöd även en möjlighet att göra observationer av den dagliga verksamheten vad gäller hur aktiviteterna genomfördes, hur interaktionen mellan deltagarna och mellan deltagarna och projektmedarbetarna gestaltade sig. I samband med detta noterades även vad deltagarna berättade i de informella samtal som uppstod. Avslutande inspelade intervjuer, med utgångspunkt i ett frågebatteri, genomfördes även med ett drygt 20-tal deltagare, av totalt 64, tre månader efter det att individerna hade lämnat projektet. Inför den avslutande intervjun fick deltagarna ett brev med information om att de skulle komma att kontaktas liksom syftet med intervjuerna. Det visade sig emellertid i många fall svårt att få kontakt med deltagarna då de inte svarade trots flera försök att nå dem via telefon.

Inspelade samtalsliknande intervjuer genomfördes kontinuerligt med de båda projektledarna och senare även med den SIUS-konsulent (SIUS = Särskilt introduktions- och uppföljningsstöd som används inom Arbetsförmedlingen) som anslöt till projektet. Vi deltog även regelmässigt vid styrgruppens möten, vilka fungerade som avstämning av den verksamhet som genomförts, såväl som planering för projektets fortsatta verksamhet. I april 2014 genomfördes en fokusgruppsintervju med styrgruppens medlemmar i syfte att från ett övergripande perspektiv blicka tillbaka på projektet och dess verksamhet och vad detta hade resulterat i. Under hela projekttiden bearbetades insamlade data i form av intervjuer och deltagande observation successivt genom ett hermeneutiskt tolkningsförfarande och redovisades i form av delrapporter till projektet. Det blev på så sätt också möjligt att få deras synpunkter och därigenom validera resultatet, samtidigt som projektmedarbetarna kunde dra nytta av våra delrapporter, vilket ligger i linje med att agera som följeforskare. Delrapporterna sammanställdes sedan till en slutrapport, vilken i sin tur har bearbetats till det innehåll som presenteras här.

Fallstudien som undersökningsdesign står i kontrast till storskaliga undersökningar och kan fånga enskildheter i en avgränsad enhet som relateras till det sammanhang som omger fallet (Stake, 1995), bland annat för att upptäcka mönster i aktörernas handlingar (Trost, 1997). Bauman och May (2004) menar att det är viktigt att upptäcka och förstå "olika företeelser genom att sätta in dem i ett meningsfullt sammanhang" (s. 221). Esaiasson, Giljam, Oscarsson och Wängnerud (2009) argumenterar för att det är mer fruktbart att samla så mycket information som möjligt om ett eller några fall än att samla lite information om många fall. Detta fäster uppmärksamheten på om fallstudiers resultat kan generaliseras. Holme och Solvang (1991) menar att det inte finns anledning att försöka generalisera resultat från kvalitativa studier. En annan uppfattning är att även den kvalitativa fallstudien kan ge generaliserad kunskap genom analytisk (Kvale & Brinkmann, 2009) eller teoretisk generalisering (Tiller, 2002). En liknande tanke finns i inom Grounded theory (Glaser & Strauss, 1967).

Den teoretiska generaliseringen sker med utgångspunkt i en eller ett fåtal fallstudier. När vi har följt människor i en organisation under lång tid och studerat på djupet vad som är reguljära mönster i vardagen, finns det skäl att tro att detta exempel skulle kunna igenkännas som giltigt och aktuellt också för en rad andra människor i andra organisationer (Tiller, 2002, s 84).

Vi strävar efter att genomföra teoretiska generaliseringar med utgångspunkt i det enskilda fallet utifrån vad som kan vara rimliga och tänkbara tolkningar relaterat till andra liknande utvärderingar och fallstudier.

RESULTAT

Resultatet av fallstudien redovisas genom att inledningsvis beskrivs projektet och sedan projektdeltagarnas livssituation samt tänkbara orsaker till att de hade blivit långtidsarbetslösa och därmed hamnat i ett utanförskap. Därefter beskrivs några exempel på hur projektmedarbetarna arbetade och på vilka sätt projektet kunde erbjuda deltagarna en plats där de gavs möjlighet att omorientera sina liv från att vara arbetslös till att kunna ta en plats på arbetsmarknaden.

Projektet Vändpunkten

I det följande beskrivs det studerade projektet, i det här fallet benämnt med det fingerade namnet Vändpunkten, som tjänar som det fall i vilket artikeln tar sin utgångspunkt. Det framstår som en beskrivning som skulle kunna gälla många andra projekt som beviljats medel med likartade syften, riktade till en motsvarande målgrupp och med likartad inriktning på verksamheten, samtidigt som varje projekt i något avseende är unikt (se t.ex. Lundgren, 2004, 2005, 2007a, 2007b, 2007c, 2008; Lundgren & von Schantz Lundgren, 2009, 2011a, 2011b, 2012a, 2012b). I en rapport från Temagruppen Unga i Arbetslivet (2014) redovisas att i de 61 projekt som studerades ledde resultatet till att projektdeltagarna ofta tog sig vidare till arbete, studier eller andra insatser, vilket även stämmer väl med vad som hände i projektet Vändpunkten. I rapporten redovisas också att det var svårt att avgöra vad det är för orsaker som gör att en individ tar sig ut i arbetslivet. Det är också oklart om de resultat som redovisas från dessa projekt kvarstår över tid.

Projektet Vändpunkten genomfördes i ett samarbete mellan Arbetsförmedlingen och socialförvaltningen i en kommun, men samverkan skedde även med Försäkringskassan, den kommunala vuxenutbildningen, hälso- och sjukvården samt med offentliga och privata arbetsgivare. Projektets målgrupp har utgjorts av ungdomar i åldern 18-30 år som har visat sig ha svårt att få fäste på arbetsmarknaden, det vill säga att de under längre tid har stått utanför arbetsmarknaden. Det var också ett krav att de individer som deltog i projektet hade kontakt med socialtjänsten och/eller arbetsförmedlingen. Ledorden för projektet var samlokalisering och fördjupat samarbete. I projektplanen (2011, s. 8) uttrycktes detta som att: "Den enskilde går in genom en dörr och får där träffa både kommunen och arbetsförmedlingen" och "Den enskilde kommer att känna sig sedd och förstå att hon/han är viktig". Projektet, som i sin helhet finansierades av en fristående huvudman, startade vid årsskiftet 2011/2012 och avslutades vid halvårsskiftet 2014 med det övergripande målet att:

Skapa ett gott liv i vardagen för människor, där deras resurser, intressen, önskningar och behov uppmärksammas och tas tillvara. Våra ambitioner är att bryta orsakskedjor i de enskilda individernas liv som bygger på bidragsberoende, och skapa samband som ger ett liv som bygger på arbete, aktivitet och självförverkligande. Vi vill skapa en miljö där deltagarna kan träna på att ta egna initiativ och ansvar för sin egen utveckling och försörjning. (Projektplanen, s. 5)

I projektplanen angavs tänkbara orsaker till att de individer som utgjorde projektets målgrupp hade svårt att få fotfäste på arbetsmarkanden med faktorer som psykisk ohälsa, neuropsykiatriska diagnoser, låg utbildningsnivå, bristande motivation. Det är samtidigt värt att notera att projektet genomfördes i en kommun med en stark lokal och regional arbetsmarknad. Projektet genomfördes i fyra steg. I det första steget skedde en kartläggning av individens resurser och hinder. I denna ingick även att ta reda på deltagarens önskemål, kunskaper, engagemang, vilja och förmåga att ta eget ansvar. Det gav projektmedarbetarna en möjlighet att skapa sig en bild av vad det var för form av stöd som projektdeltagarna kunde tänkas behöva. Det gav också en uppfattning om vad som hade orsakat individens utanförskap. I ett andra steg upprättades en personlig handlingsplan för varje deltagare. I det tredje steget gavs individuellt stöd och anpassade utbildningsinsatser, vilket också tidsmässigt var den mest omfattande delen av projektet. Deltagarna hamnade i en lärsituation och projektmedarbetarna fungerade i flera roller, som pedagog, coach, mentor, "psykolog" och "förälder". I det avslutande fjärde steget var målet att deltagarna skulle påbörja studier, gå till en anställning eller starta eget och att de på så sätt skulle kunna försörja sig själva.

Projektdeltagarna och tänkbara orsaker till deras långtidsarbetslöshet

Av intervjuerna med projektdeltagarna framgick att det fanns en rad orsaker till varför de inte förmått att etablera sig på arbetsmarknaden. Flera hade upplevt skoltiden som svår med mobbning, hög frånvaro och svaga studieresultat. En del saknade avgångsbetyg från grundskolan, andra hade antingen avbrutit sina gymnasiestudier i förtid eller lämnat skolan med oavslutade kurser. Många hade vuxit upp i problematiska familje- och/eller sociala förhållanden och/eller mådde psykiskt dåligt. Flertalet av projektdeltagarna hade någon form av sjukdomsdiagnos, vanligast var psykisk funktionsnedsättning, ungefär hälften av dem hade uppburet försörjningsstöd och de hade heller inte i flertalet fall i någon egentlig mening befunnit sig på arbetsmarknaden. Deltagarna hade utvecklat en identitet som arbetslösa och det var inte ovanligt att de hade inrättat sitt liv efter detta. För många verkade deras utanförskap samtidigt ha skapat ett frirum där de kunde råda över sin tid, vare sig det rörde sig om att vara sysselsatt med olika aktiviteter eller att föra en passiv tillvaro. Oavsett vilket, påverkas livet när man blir deltagare i ett projekt som ställer krav på närvaro, tider och aktivitet.

Många har haft 24 timmar om dygnet att göra vad som helst. /.../ Men, vad gör man med dom? Hur används tiden? Man har ju haft en identitet i sina timmar också. Helt plötsligt måste man vara här /.../. Det blir ju jobbigt, då det kommer att förstöra någonting annat som man bestämt sig för att göra. (Projektmedarbetare 1)

För den som tappat dygnsrytmen innebar deltagande i projektet att den sakta men säkert kunde vridas "rätt" igen. En del deltagare försökte utveckla motståndsstrategier. Det var dock svårt när de väl kommit dit att vägra att delta i aktiviteter, att inte ta kontakt med arbetsgivare, eller att inte prova olika alternativ som erbjöds då deltagandet också var kopplat till ekonomisk ersättning. De gemensamma aktiviteterna och den kontinuerliga kontakten med projektmedarbetarna gjorde att det inte fanns någonstans där de kunde hålla sig undan. Den enda motståndsstrategi som blev möjlig var helt enkelt att lämna projektet, vilket också skedde i några enstaka fall. När det blev aktuellt att "ta ett steg" mot arbetsmarknaden så försvann ytterligare en del deltagare från "scenen". Agerandet kan förklaras av rädsla, både för att misslyckas men även för att lyckas.

De här personerna som säger att de vill ut och ha jobb, men menar det inte egentligen, för att man tror att de vill och så schviss blir de som tvålar.
(Projektmedarbetare 2)

När individer lyckas med något verkar det troligt att det ger det en ökad självkänsla och ett ökat självförtroende som i sin tur leder till en ökad tillit att lyckas minst lika bra nästa gång. För individer med en karriär av ständiga misslyckanden bakom sig riskerar det istället att uppfattas som ett tecken på att även framtida försök kommer att misslyckas.

Det har inte gått bra för dom någon gång och när det börjar gå bra så blir dom rädda. De är helt enkelt inte vana. (Projektmedarbetare 2)

Flera av deltagarna utvecklade en strategi för att hantera situationen när det gick bra för dem som innebar att de blev passiva eller agerade på ett sätt som innebar att de fortfarande kom att befinna sig i samma situation som förut.

Då försöker de tänka ut någonting så att det ska gå lite sämre. Det får inte gå bra för mig. (Projektmedarbetare 2)

Projektmedarbetarna försökte att hjälpa deltagarna att hantera sin rädsla för att misslyckas.

En grej som vi har gjort rätt mycket är när ungdomarna är ute på praktik så när det inte har gått bra och när dom kommer tillbaka då känner dom sig misslyckade. Vi har då i stället pratat om att de har fått en erfarenhet till. Okey, då tar vi lärdom av det här så får vi se vad vi kan göra bättre nästa gång. (Projektmedarbetare 2)

Kanske var det för många första gången som de fick någon som var beredd att ta hand om deras upplevelser och inte bara bekräftade deras misslyckanden, och som istället försökte vända ett misslyckande till en erfarenhet som gav en chans att upptäcka nya möjligheter.

En till synes vardaglig händelse som kom att spela en viktig roll i projektets verksamhet var den frukost som deltagarna åt tillsammans med personalen.

Frukosten kom till för att vi såg att flera ungdomar inte åt frukost. De behövde fylla på med energi. Sedan blev det att vi satt kvar, började prata och sedan blev det en pedagogik i det, som har visat sig bra. (Projektmedarbetare 1)

Frukostätandet kom att fylla flera funktioner. Det innebar hälsovinster genom att deltagarna både åt nyttigare och också kunde utveckla ett bättre förhållningssätt till sina matvanor. Det blev även en plats där projektmedarbetarna kunde ta hand om deltagarnas frågor och berättelser och på så vis initiera samtal om problematiska situationer och även relatera detta till att de också är samhällsmedborgare.

För i ett sådant här sammanhang när vi träffas runt bordet med ungdomarna, att vi för en diskussion och inte bara om jobb, vad det finns för jobb, utan även hur beteenden, uppförande, vad man tänker, hur man tycker, hur man agerar på en arbetsplats, även de bitarna. Det tycker jag har varit en stor fördel i att träffa dem och så regelbundenheten. (Projektmedarbetare 3)

Flertalet av deltagarna hade befunnit sig i ett utanförskap under lång tid. Detta påverkade också hur de såg på samhället och dess skyldigheter mot individen, men också vilka skyldigheter individen har mot samhället.

Jobba svart kontra jobba vitt, gå och ha försörjningsstöd och jobba svart. Mycket sådant har vi hållit på med att dividera runt. /.../ Varför får man socialbidrag och varifrån kommer socialbidraget? Det beror på att det är andra som jobbar och betalar skatt, jaha, liksom! (Projektmedarbetare 1)

De informella samtalen skedde utan att deltagarna uppfattade att det var ett led i ett vägledande och "fostrande" syfte.

/.../ vi pratade väldigt mycket om vad vi kunde göra för att liksom hjälpa oss själva ur situationen och man fick träffa andra som var i samma sits som man själv. (Deltagare)

Vi [vår anm. projektledarna] sitter ju ofta så att vi kan se varandra. Det räcker med en blick så vet vi att nu fortsätter vi med det här. (Projektmedarbetare 1)

Det kan ses som en pedagogik som bygger på att "fånga tillfället i flykten" för att på så sätt ta vara på deltagarnas uppfattningar och fungera som vägledare för att påverka deras uppfattning om både samhällsfrågor och sin egen livssituation. På så sätt menade projektmedarbetarna att de fungerade både pådrivande och stödjande, allt efter vad situationen krävde, samtidigt som de kunde utveckla personliga relationer till deltagarna.

Det är en otrolig förmån i ett sådant här projekt att få träffa personerna regelbundet och lära känna dem och se starka sidor hos de här personerna, att få jobba med den friska sidan och se vad man kan göra här. Jag tror inte man kan förändra en person om det inte finns någon form av relation och tillit. Det är då man kan ha en diskussion och vara trovärdig helt enkelt. (Projektmedarbetare 2)

Vi fokuserade väldigt mycket på vad ens bakgrund var och ens utbildning och så pratade alla väldigt mycket om vad man kunde göra för att öka ens chanser att få jobb och alltså man fokuserade på att få må bra med en själv. Det var mycket det man pratade om, det var aldrig vad man inte kan. (Deltagare)

Projektmedarbetarna fångade in problem som de uppfattade var viktiga för deltagarna att få diskutera, samtidigt som de måste invänta situationer när det var möjligt att göra detta för att samtalet skulle bli framgångsrikt.

Sedan har vi inte tider avsatta för frukostbordet. Om det tar en kvart eller två timmar, det får det göra beroende på vad vi håller på med, hur resonemanget blir.
(Projektmedarbetare 1)

Projektet kom att fungera som ett "andra hem" för många av deltagarna, en trygg plats i en annars komplicerad tillvaro.

Ja, det var bra, man kände sig väldigt hemmastadd, kände att man var välkommen.
(Deltagare)

Men det här var ju så helt annorlunda, jag vet inte hur man ska förklara det... det har varit som en extra familj, liksom. (Deltagare)

Att bryta de orsakskedjor som gör att unga hamnar i långtidsarbetslöshet och utanförskap
Det fanns flera exempel på deltagare som påbörjade en resa mot att förändra sin livssituation, i varje fall i det korta perspektivet.

Den andra som började på folkhögskola, han har gått sina två år /.../. Det har varit en personlig utveckling för den killen. Kanske inte lärandet i sig, men som person. (Projektmedarbetare 1)

Många mådde psyksikt dåligt och utan tidigare erfarenheter från arbetslivet kan det vara svårt att veta vilka "uppförandekoder" som gäller.

Någonstans så ser jag att det är många ungdomar som mår dåligt, psykiskt dåligt, men ändå ska man ha målet att det ska leda till ett jobb. På vägen dit ska man fortsätta och jobba med dom bitarna. Man "klär på dem" hela tiden mer och mer, men det är det här, vi ska någonstans. Ibland känns det som man skulle vilja kunna ha tillgång till en beteendevetare och gå dit och prata. /.../ Inte så att de ska gå i terapi, utan kort och intensivt, mycket runt omkring, men att prata om det här med att ha ett arbete. (Projektmedarbetare 3)

Det finns trots allt en del möjliga arbeten, ofta enkla med rutinartade arbetsuppgifter, där arbetsgivare kan få olika typer av ekonomisk ersättning för att kunna ta emot en arbetssökande utan arbetslivserfarenheter. I det här fallet spelade projektmedarbetarnas kunskap om lokala arbetsgivare en viktig roll.

"Det handlar mycket om relationer och öppenhet mot arbetsgivare" (Projektmedarbetare 2).

Jag har ju ganska mycket kontakt med olika arbetsgivare. Framför allt små och medelstora företag och de är oftast positiva, även om de inte har något att erbjuda just då så kan de tycka, kom hit så ska du få se hur det ser ut och så kan man titta och kanske få ihop till någonting. Det är betydligt svårare med de här stora organisationerna, landsting, kommunen och staten. (Projektmedarbetare 3)

En ständigt närvarande fråga var när en individ inte förmår att klara av ett arbete, i varje fall vid ett visst tillfälle. För en del individer uppfattades det mest realistiska alternativet vara att de får aktivitetsersättning¹.

Några av ungdomarna, har vi sett, de står faktiskt inte till arbetsmarknadens förfogande. De är faktiskt för sjuka. (Projektmedarbetare 3)

För de som fick aktivitetsersättning kom deras livssituation att förbättras och gav dem en möjlighet att leva ett bättre liv och att kanske i framtiden också vara redo för att ta steget in på arbetsmarknaden.

Men att se hur de här personerna, hur de lättade kunde börja ta hand om sin egen hälsa och mådde så mycket bättre. (Projektmedarbetare 1)

Den kontinuerliga kontakten med projektdeltagarna sågs som en förutsättning för kunna stödja och motivera dem för att försöka förändra sina liv.

Att ungdomarna kommer hit i grupp. Det är en styrka och att de kommer regelbundet vissa dagar i veckan, hela tiden och det gör ju att man fokuserar på vissa saker och att det pratas jobb hela tiden. Det gör att de kommer ut i någonting. De får idéer av varandra. De hör oss. De blir motiverade på ett annat sätt, även om en del uttrycker det som att de säger att de inte är intresserade av något jobb. Ser de att en efter en försvinner då blir det ett annat tänkesätt hos dem också.

(Projektmedarbetare 3)

Projektmedarbetarna såg sig som att de i första hand arbetade för projektet och inte för respektive myndighet, vilket de menade underlättade samarbetet med deltagarna i projektet. Dock var det betydelsefullt att handläggaren från Arbetsförmedlingen direkt kunde fatta beslut som rörde deltagarna avseende arbetsmarknadsåtgärder. Det innebar att handläggningstiderna kunde kortas, vilket underlättade för att få tillgång till arbetsplatser genom att göra det enkelt för arbetsgivaren, men även för att snabbt få ut deltagarna i arbete eller praktik. En ytterligare fördel var att projektmedarbetarna var för sig hade ett omfattande nätverk som de hade arbetat upp under lång tid innan projektet startades och som de nu kunde utnyttja på olika sätt. Handläggaren från Arbetsförmedlingen kunde också enkelt och snabbt komma i kontakt med andra handläggare och expertfunktioner inom Arbetsförmedlingen och på så sätt få tillgång till den hjälp som de kunde erbjuda. Handläggaren från socialförvaltningen hade genom sina kontakter möjlighet att "lotsa" deltagare i projektet till "rätt hjälp" i de fall individen behövde socialt inriktade stödformer. Projektmedarbetarna pekade på att det var viktigt att vara engagerad i varje enskild individ.

Det handlar ju om personalen, vilka personer vi har som personal. Man ser ju att vi två harmonierar med ungdomarna och tycker det är roligt att jobba med det här och det märks ju och det märks för ungdomarna. (Projektmedarbetare 2)

Vad som bidrog till att göra projektet till en fungerande verksamhet kan sammanfattas med att det var småskaligt, process- och relationsinriktat. Deltagarna möttes där de befann sig, ömsom fick de stöd och ömsom blev de "påknuffade". Projektmedarbetarna var samspelta och väl förankrade i lokalsamhället, med väletablerade kontakter till så väl myndigheter, offentliga organ som till privata arbetsgivare.

DISKUSSION OCH SLUTSATSER

Artikeln har syftat till att, med utgångspunkt i en fallstudie, beskriva, problematisera och diskutera frågan om hur projekt som arbetsmarknads- och socialpolitisk åtgärd förmår att stödja deltagarna att kunna bryta ett utanförskap orsakat av långtidsarbetslöshet och sociala problem. Förutom att synliggöra vad som är möjligt att åstadkomma i ett enskilt projekt, har artikeln även syftat till att diskutera

tänkbara orsaker till varför de erfarenheter som projekt för att bryta individers utanförskap genererar inte verkar tas tillvara i de organisationer som bedriver dessa projekt.

I relation till projektdeltagarnas livssituation kan de krav som ställdes på dem sägas vara förhållandevis höga. Detta tog sig uttryck som att deltagarna förväntades vara närvarande i den dagliga verksamheten, vilket i arbetslivet kan förefalla självklart men som för de individer som deltar i den här typen av projekt kan framstå som en utmaning i den livssituation de befinner sig. De förväntades också vara aktiva med att ta kontakter med tänkbara arbetsgivare och att arbeta med sin egen utveckling. Den miljö som mötte projektdeltagarna kan karaktäriseras som familjär, både vad gäller den fysiska utformningen, hur verksamheten var utformad och hur de bemöttes. Den fysiska lokalen, möblerad nästan som ett hem, låg i utkanten av den ort där projektet genomfördes. Projektmedarbetarna fanns ständigt närvarande och fungerade ömsom som pedagog, coach, mentor, "psykolog" eller "förälder". I projektet användes ingen på förhand bestämd metod och deltagarna hade goda möjligheter att själva föreslå och prova vad som skulle passa för deras situation. I det avseendet kan det sägas att de hade en hög egenkontroll över vad de kunde göra när de var med i projektet (Karasek & Theorell, 1990).

Frukostbordssamtalen kom att spela en viktig metodisk roll och utvecklades till en strategi för att nyttja de samtalsituationer som uppstod. Samtalen tog sin utgångspunkt i vad deltagarna kunde, inte i deras brister, men berörde också samhällsfrågor och medborgerliga skyldigheter. Deltagarna hade ett starkt socialt stöd från projektmedarbetarna och att deras inställning var konsekvent att deltagarna skulle lyckas, vilket sammantaget kan karaktäriseras som en aktiv miljö i Karaseks och Theorells (1990) terminologi. Flera projektdeltagare genomgick, som förväntat, en personlig utveckling. De flesta fick en anställning i någon form och några började studera, vilket också många andra projekt resulterar i (se t.ex. Temagruppen Unga i Arbetslivet, 2014). Trots det stod flertalet ändå fortfarande långt från den reguljära arbetsmarkanden. Många av deltagarna saknade planer för sin framtid. De verkade leva i nuet, kanske baserat på tidigare negativa upplevelser. Flera såg det inte som problematiskt att sakna fast arbete. De var nöjda att delta i projektet eller att kunna få en praktikplats. Samtidigt insåg de att det via både Arbetsförmedlingen och socialförvaltningen fanns krav på att de skulle agera så att de skulle kunna förändra sin livssituation. För långtidsarbetslösa unga, som befinner sig i ett utanförskap med allt vad det innebär, kan det ändå framstå som rationellt att anpassa sig efter de knappa ekonomiska förhållanden som det innebär att leva på ekonomiska bidrag från samhället. Det kan uppfattas som ett bättre alternativ än att varje dag bege sig till ett arbete som de finner såväl ointressant som meningslöst och som ger marginell förbättring i privatekonomin och att andra tillräckligt attraktiva alternativ saknas. Trycket i form av att vara projektdeltagare och vad det innebar vad gäller att behöva visa god vilja eller att individens privata situation skulle förbättras genom att få ett arbete blir under dessa omständigheter inte tillräckligt starkt (se t.ex. Giertz, 2004). Arbetslinjen verkar inte, trots att den betonas starkt i den offentliga retoriken (se t.ex. Olofsson, 1996; Socialförsäkringsutred-

ningen, 2005), att mer än delvis kunna förändra och normalisera (se t.ex. Foucault, 2003) individer som utgör målgrupp i den typ av projekt som studerats här, vilket kan vara en av orsakerna till att de befinner sig i ett utanförskap. Å andra sidan kan utmaningen för en del vara så stor att den i många fall helt enkelt är omöjlig att klara av. Det finns, med erfarenhet från projektets verksamhet, även individer som överhuvudtaget har svårt att kunna stå till arbetsmarknadens förfogande. Det kan därför, trots arbetslinjen, inte vara ett självändamål att alla ska ha ett arbete på den reguljära arbetsmarknaden när förutsättningar saknas. För samhällets del, effektuerat via Arbetsförmedlingen och socialförvaltningen, kvarstår att erbjuda möjligheter att ingen ska stå utanför samhället som Michailakis (2008) lyfter fram. Denna beskrivning speglar relativt väl vad som också sker i andra liknande projekt (se t.ex. Lundgren, 2004, 2005, 2007a, 2007b, 2007c, 2008; Lundgren & von Schantz Lundgren, 2009, 2011a, 2011b, 2012a, 2012b).

Att vara långtidsarbetslös kan bero på faktorer i samhällsstrukturen. Då åberopas förklaringar som bygger på den starka versionen av utanförskap (Levander, 2011), vilket emellertid är mindre relevant i det här fallet. Det är i stället mer fruktbart att fokusera den svaga versionen där problemen förläggs till den enskilde individen som en förklaring till varför projekt av den typ som det här är fråga om initieras och vilken roll de spelar. Projektet kan placeras in i två av av de projektstrategier som Jensen och Trädgård (2012) kategoriserar. Projektet hade som utgångspunkt att tillämpa implementeringsstrategin då resultatet dels var tänkt att spridas till andra organisationer och att dels att metoder och arbetssätt som användes skulle kunna implementeras i den ordinarie verksamheten. Detta kom dock inte att förverkligas. I praktiken tillämpades pärlbandsstrategin då projektets mål var att uppnå kortsiktiga projekt- och effektmål, liksom att projektet var organisatoriskt separerat från Arbetsförmedlingens och socialförvaltningens ordinarie verksamhet, även om viss samverkan kontinuerligt förekom i den löpande verksamheten. På så sätt blev resultatet i detta avseende vad som sker i många av de projekt som sjösätts, oberoende av vilken som var den ursprungliga intentionen (se t.ex. Jensen et al., 2012).

Oavsett välfärdstatens ambitioner kommer ständigt nya långtidsarbetslösa unga individer att behöva hjälp liknande den som arbetsmarknadspolitiska projekt erbjuder. Att bryta individers långtidsarbetslöshet och förändra individers identitet som arbetslös är en komplicerad uppgift som kräver den arbetslöses egna aktiva medverkan, att individen vill och är motiverad att genomföra förändringar i sitt liv och sina handlingar som på sikt kommer att leda in på nya spår. Det är en process som kräver tid, och ett medvetet och tålmodigt arbete. Behovet av denna typ av projektverksamhet verkar vara omfattande och trots alla projekt som bedrivs förefaller det som att det ändå saknas ekonomiska medel, eller hur dessa ska fördelas mellan olika aktörer, för att bedriva denna typ av verksamhet permanent. Det verkar inte heller finnas några strukturer i den ordinarie verksamheten som förmodar att hantera de lösliga och ad hoc-inriktade aktiviteter som projekten byggs upp av. Både Arbetsförmedlingens och socialförvaltningarnas ordinarie verksamhet erbjuder i huvudsak administrativa lösningar i form av ekonomiska bidrag eller

hänvisning till någon form av arbetsmarknadspolitisk åtgärd, vilket just kan utgöras av ett projekt. Projekt erbjuder lösningar som bygger på en kontinuerlig, men ändå tidsbegränsad, påverkan och stöd till individen, i första hand via samtal och olika typer av aktiviteter. Administrativa lösningar kan kontrasteras mot de möjligheter som projektmedarbetarna förfogar över genom att bygga upp relationer och skapa den tillit som behövs för att det ska vara möjligt att stödja deltagarna så att de ges en möjlighet att kunna förändra sina liv. De standardiserade lösningar, som till exempel finns inom Arbetsförmedlingens ram, riskerar i många fall att inte räcka till för att lösa de grundläggande problem som en individ har att hantera i form bristfällig utbildning, fysiska och psykiska funktionsnedsättningar samt social problematik. Frågan blir därför snarast om de arbetssätt som projektet erbjuder lika gärna kunde vara en permanent del av en sammanhållen verksamhet som en del av Arbetsförmedlingens och socialförvaltningarnas ansvar. Det är dock många motstridande intressen och komplexa problem som ska hanteras, vilket i slutändan gör problemet att hitta organisatoriska lösningar är komplicerat när ansvaret ligger hos många olika aktörer, var och en specialiserad inom sitt område.

NOTER

1. Aktivitetsersättning gäller längst fram till dess att individen fyller 30 år (www.forsakringskassa.se).

REFERENSER

- Ahnberg, E., Lundgren, M., Messing, J. & von Schantz Lundgren, I. (2010) Följeforskning som företeelse och följeforskarrollen som konkret praktik. *Arbetsliv & Arbetsmarknad* 2010:3, 55–66.
- Angelin, A. (2009) *Den dubbla vanmaktens logik. En studie om långvarig arbetslöshet och socialbidragstagande bland unga vuxna*. Lund: Lunds universitet. Dissertations in Social Work 38.
- Bauman, Z. & May, T. (2004) *Att tänka sociologiskt*. Göteborg: Korpen.
- Bolinder, M. (2006) *Handlingsutrymmets betydelse för arbetslösas upplevelser, handlingsstrategier och jobbchanser*. Umeå: Umeå universitet. Sociologiska institutionen. Akademiska avhandlingar vid Sociologiska institutionen Umeå Universitet no 42.
- Brenninkmeijer, V. & Blonk, R. B. (2011) The effectiveness of the JOBS program among the long-term unemployed - A randomized experiment in the Netherlands. *Health Promotion International*, 27(2), 220–229.
- Brulin, G., Sjöberg, K. & Svensson, L. (2009) Gemensam kunskapsbildning för regional tillväxt. *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, 15(1), 61–74.
- Byrne, D. (2005) *Social Exclusion*. Maidenhead, UK: Open University.
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2007) *Research Methods in Education*. New York: Routledge.
- Delander, L. & Månsson, J. (2009) Valet av utvärderingstyp beror på vilken fråga som ställs. I L. Svensson, G. Brulin, S. Jansson & K. Sjöberg (red.), *Lärande utvärdering*, (s. 81–102). Lund: Studentlitteratur.
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H. & Wängnerud, L. (2009) *Metodpraktikan – Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Esser, I. (2005) *Why work? Comparative studies on welfare regimes and individuals' work orientations*. Stockholm: Swedish Institute for Social Research (SOFI).
- Europeiska Socialfonden (ESF) (2013) *Socialfonden i siffror 2013 – Projektens deltagare och nytta*. Stockholm: Europeiska Socialfonden Svenska ESF-rådet och Processtödet för strategisk påverkan och lärande i Socialfonden.
- Forssell, R., Fred, M. & Hall, P. (2011) Effekter av politikens projektifiering - förändring, konservering? Paper presenterat på NOPSA, Åbo Akademi, Vasa 9-12 augusti 2011.
- Forslund, A., Liljeberg, L. & von Trott zu Solz, L. (2013) *Arbetspraktik – en utvärdering och en jämförelse med arbetsmarknadsutbildning*. Uppsala: IFAU. Rapport 2013:4.
- Foucault, M. (2003) *Övervakning och straff*. Lund: Arkiv Förlag.
- Garcy, A. M. & Vågerö, D. (2012) The length of unemployment predicts mortality, differently in men and women, and by cause of death - A six year mortality follow-up of the Swedish 1992-1996 recession. *Social Science & Medicine* 74, 1911–1920.
- Giddens, A. (2008) *Sociologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Giertz, A. (2004) *Making the poor work: social assistance and activation programs in Sweden*. Lund: Lunds universitet. Dissertations in Social Work, No 19.
- Glaser, B. G. & Strauss, L. M. (1967) *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. Chicago: Aldine Publishing Co.
- Hedström, P., Kolm, A. S. & Åberg, Y. (2003) *Social interaktion och arbetslöshet*. Rapport 2003:11. Uppsala: Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering (IFAU).

- Holme, I. M. & Solvang, B. (1997) *Forskningsmetodik – om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.
- Jensen, C. (2007) *Storstadssatsningens implementering. Rapport i utvärderingen av Storstadssatsningen i Göteborg*. Göteborg: Göteborgs Stad, Stadskansliet.
- Jensen, C. & Kuosmanen, J. (2008) *Streta emot eller sträva tillsammans! Om samverkan, brukarmedverkan och komplexitet i Miltonprojekten i Västra Götalands län*. Göteborg: FoU i Väst/GR. FoU-rapport 5:2008.
- Jensen, C. & Trädgårdh, C. (2012) *Temporära lösningar på permanenta problem. Om implementering av samverkansprojekt för unga som står långt från arbetsmarknaden. Skrifter från Temagruppen Unga i arbetslivet 2012:1*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen. Temagruppen Unga i arbetslivet.
- Johansson, H. (2010) Den europeiska unionens politik mot fattigdom. *Socionomens forskningssupplement*, 4, 22–30.
- Karasek, R. & Theorell, T. (1990) *Healthy work – stress, productivity, and the reconstruction of working life*. New York: Basic Books.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindblom, C. (2014) *Framgångsfaktorer för effektiva arbetsmarknadsprojekt – En jämförande studie av femton socialfondsprojekt*. Stockholm: Institutet för framtidsstudier.
- Lipsky, M. (1980) *Street-level Bureaucracy – Dilemma of the Individual in Public Services*. New York: Russell Sage Foundation.
- Levander, U. (2011) *Utanförskap på entreprenad – Diskurser om sociala företag i Sverige*. Göteborg: Daidalos.
- Lundgren, M. (2004) *Projektet www.arbetslinjen.com - En utvärderande studie. Delrapport*. Stockholm: Verab.
- Lundgren, M. (2005) *www.arbetslinjen.com. – En studie av ett projekt om samverkan för att underlätta tillträdet till arbetsmarknaden för personer i aktivitetsgarantin*. Stockholm: Verab.
- Lundgren, M. (2007a) *OUTLINE Karriärplanering - En utvärderande studie av ett projekt om coaching av arbetslösa*. Falun: Högskolan Dalarna. (Arbetsrapport)
- Lundgren, M. (2007b) *Steget - En utvärderande studie av ett projekt för att skapa möjligheter för arbetslösa ungdomar att ta sig in på arbetsmarknaden*. Falun: Högskolan Dalarna. (Arbetsrapport 2007:14)
- Lundgren, M. (2007c) *”Arbete åt alla” - En utvärderande studie av ett projekt för långtidssjukskrivna*. Falun: Högskolan Dalarna. (Arbetsrapport 2007:7).
- Lundgren, M. (2008) *Fornby Yrkesfolk högskola - En utvärderande studie av ett försök att utveckla en modell för att utbilda invandrare och långtidsarbetslösa för ett inträde på arbetsmarknaden*. Falun: Högskolan Dalarna. (Arbetsrapport 2008:1).
- Lundgren, M. & von Schantz Lundgren, I. (2009) *Att vara ung, långtidssjukskriven och arbetslös. En utvärderande studie av projektet Livskompetens*. Gävle: ABF Gästrikebygden.
- Lundgren, M. & von Schantz Lundgren, I. (2011a) *UngdomsFinsam - ”Det finns alltid en möjlighet att göra någonting!” - En utvärderande studie av ett samverkansprojekt mellan socialförvaltningarna i Gagnef, Leksand och Rättvik och Nedansiljans samordningsförbund*. Leksand: Nedansiljans samordningsförbund.
- Lundgren, M. & von Schantz Lundgren, I. (2011b) *Coaching i arbetsmarknadspolitiska aktiveringsprojekt. Arbetsliv & Arbetsmarknad*, 2011:1, 25–36.
- Lundgren, M. & von Schantz Lundgren, I. (2012a) *Möjligheternas Hus - Om ett projekt med en vision att skapa ett socialt företag för människor med psykiska funktionsnedsättningar*. Falun: Högskolan Dalarna. (Arbetsrapport 2012:3)

- Lundgren, M. & von Schantz Lundgren, I. (2012b) *Växthuset - En utvärderande studie av ett projekt om samverkan för att motverka individers utanförskap*. Älvkarleby kommun, Arbetsförmedlingen Gävle/Skutskår, Försäkringskassan och Landstinget i Uppsala län.
- Martin, S. (2004) Reconceptualising Social Exclusion – A Critical Response to the Neoliberal Welfare Reform Agenda and the Underclass Thesis. *Australian Journal of Social Issues*, 39(1), 79–94.
- Melén, D. (2008) *Sjukskrivningssystemet - Sjuka som blir arbetslösa och arbetslösa som blir sjukskrivna*. Lund: Lunds universitet. Dissertations in Sociology 79.
- Michailakis, D. (2008) *Sjukdom och sjukskrivning. En sociologisk observation*. Malmö: Gleerups.
- Nordenmark, M. (1999) Arbetslöshetskoncentration - Ett resultat av negativa attityder gentemot arbete? *Sociologisk forskning*, 3(99), 4–21.
- Nybom, J. (2012) *Aktivering av socialbidragstagare - om stöd och kontroll i socialtjänsten*. Stockholm: Stockholms universitet. Rapport i socialt arbete 141/2012. Doktorsavhandling. Institutionen för socialt arbete.
- Olofsson, J. (1996) *Arbetslöshetsfrågan i historisk belysning. En diskussion om arbetslöshet och social politik i Sverige 1830 - 1920*. Lund: Studentlitteratur.
- Olofsson, J. & Lundahl, L. (2013) Unga möter ökade risker: En bakgrund om ungdomsarbetslöshet och utanförskap. *Socialmedicinsk Tidskrift*, 90(5), 733–742.
- Pettersson, J. (2009) Den attraktiva arbetsmarknadspolitiken växer fram. I H. Johnsson & I. Horneman Möller (red.), *Aktivering – arbetsmarknadspolitik och socialt arbete i förändring*, (s. 87–110). Malmö: Liber.
- Prop. (2002/03:132) *Finansiell samordning inom rehabiliteringsområdet*. Stockholm: Socialdepartementet.
- RFV (2002:1) *Karakteristika hos personer som är sjukskrivna och arbetslösa*. Stockholm: Riksförsäkringsverket.
- Salonen T. & Ulmestig R. (2004) *Nedersta trappsteget. En studie om kommunal aktivering*. Växjö: Växjö universitet.
- Salonen, T. (2011) *Välfärd, inte för alla. Den ekonomiska familjepolitikens betydelse för barnfattigdomen i Sverige*. Stockholm: Rädda Barnen.
- Sartre, J-P. (1971) *Existentialism och marxism*. Stockholm: Aldus/Bonniers.
- SFS (2003:1210) *Lag om finansiell samordning av rehabiliteringsinsatser*. Stockholm: Regeringskansliets rättsdatabaser.
- Steinert, H. (2003) Introduction – The Cultures of Welfare and Exclusion. I H. Steinert, A. Pilgram, (red.), *Welfare Policy from Below - struggles against social exclusion in Europe*, (s. 1–13). Aldershot, UK: Ashgate.
- Socialförsäkringsutredningen (2005) *Samtal om socialförsäkring - Vad är arbetslinjen?* Stockholm: Socialförsäkringsutredningen.
- Stake, R. E. (1994) Case studies. I N.K. Denzin & Y.S. Lincon (Eds.), (red.), *Handbook of qualitative research*, (pp. 516-529). London: Sage.
- Temagruppen Unga i arbetslivet (2013) *10 ORSAKER TILL AVHOPP - 379 unga berättar om avhopp från gymnasiet*. Stockholm: Temagruppen Unga i arbetslivet, 2013:2.
- Temagruppen Unga i Arbetslivet (2014) *Lärdomar från arbetsmarknadsprojekt för unga - En samlad analys av 61 utvärderingar av ungdomsprojekt finansierade av Europeiska socialfonden 2007-2013*. Stockholm: Temagruppen Unga i Arbetslivet.
- Tiller, T. (2002) *Aktionslärande - Forskande partnerskap i skolan*. Stockholm: Runa Förlag.
- Trost, J. (1997) *Kvalitativa intervjuer*. Studentlitteratur: Lund.

- Ulmestig, R. (2009) *I arbetslinjens skugga: En studie av relationer och strukturer i ett kommunalt arbetsmarknadsprojekt*. Växjö: Växjö universitet. Rapportserie i socialt arbete. Nr 2.
- Ödman, P-J. (2007) *Tolkning, förståelse, vetande – Hermeneutik i teori och praktik*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.